

DEZVOLTAREA ȘI EXPERIENȚA EUROPEANĂ DE IMPLIMENTARE A INDICILUI DE ÎMBĂTRÂNIRE ACTIVĂ

Liliana CUȘNIR, *CCD INCE*

Abstract. The Active Ageing Index (AAI) is a tool to measure the untapped potential of older people for active and healthy ageing across countries. It measures the level to which older people live independent lives, participate in paid employment and social activities as well as their capacity to actively age.

The index is constructed from 22 individual indicators that are grouped into four distinct domains. Each domain presents a different aspect of measuring the untapped potential of older people for active and healthy ageing. The results of the AAI are presented in a country ranking by the overall AAI and the domain-specific indices. The ranking of countries might change depending on what are the results for the overall AAI or the domain-specific indices. AAI also offers breakdown of results by gender.

Key words: Index, domains, active ageing, indicators, development, EU

Provocările asociate cu îmbătrânirea populației sunt subiecte de importanță și continuă creștere nu doar în Europa, ci în întreaga lume. Oamenii trăiesc mai mult decât pe timpuri, în timp ce ratele de fertilitate sunt în scădere. Acest lucru înseamnă că persoanele mai în vârstă constituie un segment tot mai mare al societății, în timp ce cota populației la vârsta de muncă este în scădere.

În lumina acestor tendințe demografice și în scopul de a îndeplini obiectivul politicii de menținere a prosperității și coeziunii sociale, mobilizarea tuturor resurselor umane disponibile este crucială. Trebuie să ne asigurăm că, așa cum oamenii îmbătrânesc, ei pot continua să contribuie la economie și în societate și să fie capabili să se îngrijească pe ei înșiși pentru mai mult timp posibil. Aceasta este esența abordării îmbătrânirii active.

Organizațiile și companiile internaționale, inclusiv Comisia Europeană și Comisia Economică a Națiunilor Unite pentru Europa (UNECE), lucrează la dezvoltarea politicilor pentru îmbătrânirea activă și sănătoasă. Prin furnizarea de date, schimbul de bune practici și coordonarea politicilor publice se sprijină statele membre în politica de dezvoltare.

Evoluția proceselor demografice, implicațiile lor multiple, precum și situația persoanelor vârstnice au provocat interesul comunității europene față de fenomenul îmbătrânirii populației încă din anii 1980, care mai târziu devine tot mai discutat acest fapt și deciziile Consiliului European din 1991 și 1992 în favoarea persoanelor vârstnice și declararea „Anului european al persoanelor vârstnice” (1993) au accentuat rolul important pe care Comunitatea trebuie să-l joace în sensibilizarea societăților cu privire la provocările îmbătrânirii populației pe termen lung.

În anii 1995 și 1997 au fost elaborate două rapoarte demografice și un raport privind modernizarea sistemului protecției sociale, în care au supus

evaluării impactul politic al modificării structurii populației în Uniunea Europeană.

În 1999, Comisia a organizat un colocviu european, având drept scop analiza profundă a problemelor ce țin de ocuparea forței de muncă, serviciile de îngrijire medicală și de sănătate, reforma regimurilor de pensionare și solidaritatea între generații. Lucrările colocviului au fost reflectate în documentul intitulat „O societate pentru toate vârstele—ocupare, sănătate, pensionare și solidaritate intergenerațională”. În cadrul celei de-a doua Adunări Mondiale privind îmbătrânirea populației (Madrid, 2002) au fost analizate rezultatele obținute privind realizarea deciziilor primei conferințe în problemele îmbătrânirii populației (1982) și s-a aprobat strategia de acțiuni la nivel global, care a devenit un moment de cotitură pentru comunitatea internațională în ceea ce privește necesitatea creării unei societăți favorabile pentru toate vârstele. Pentru prima dată elaborarea Planului de Acțiuni s-a bazat pe o abordare complexă, activitatea în domeniul îmbătrânirii populației fiind corelată cu alte direcții ale dezvoltării socioeconomice și drepturile omului, aprobate în cadrul conferințelor și reuniunilor ONU la cel mai înalt nivel din anii '90 ai secolului trecut. Comisia ONU, o dată la cinci ani, examinează și evaluează progresele obținute în realizarea celor 10 obiective ale Planului de Acțiuni de la Madrid.

În anul 2005, Comisia Comunităților Europene a difuzat Cartea Verde „Confruntarea cu schimbările demografice: o nouă solidaritate între generații”.

În martie 2006, Parlamentul European a adoptat o rezoluție asupra acestui document, care a reflectat pozițiile naționale și anume faptul că nu este nevoie de abordarea problemelor demografice la nivelul UE și de formulare a politicilor comunitare. Cu toate acestea, documentul atenționează asupra necesității de adoptare a unor politici naționale menite să diminueze consecințele negative ale îmbătrânirii populației.

În anul 2008 a ieșit de sub tipar raportul Băncii Mondiale „De la roșu la gri. A treia tranziție a populațiilor în curs de îmbătrânire din Europa de Est și fosta URSS”, în care s-a încercat determinarea posibilului impact al acestei a treia tranziții. Raportul sugerează două mesaje centrale, care sunt analizate prin suprapunere peste diversele modalități de îmbătrânire din regiune.

Proclamarea în 2012 a Anului european al îmbătrânirii active și al solidarității între generații este următoarea decizie în abordarea și sintetizarea problemelor îmbătrânirii populației, efectelor și sfidărilor procesului dat, precum și măsurilor pe care Europa le-a luat sau pe care le consideră necesare pentru a face față provocărilor demografice.

La 12 octombrie 2012, într-o reuniune organizată de către Centrul European pentru Politici Asistență Socială și Cercetare în Viena (ECV), în strânsă colaborare cu Comisia Europeană Direcția Generală a Comisiei pentru Ocuparea Forței de Muncă, Afaceri Sociale și Incluziune și Comisia

Economică a Națiunilor Unite pentru Europa a fost dezvoltat Indicele de Îmbătrânire Activă a Țării (IÎA), care este un proiect comun al organizațiilor sus-menționate, din 10 mai 2012, la care au participat un grup de experți pentru consultații convocate în mod special în scopul de a evalua conceptual abordarea metodologică a IÎA.

Indicele de Îmbătrânire Activă (IÎA) a fost dezvoltat sub contextul anului European de îmbătrânire activă și al solidarității între generații 2012 (EY2012). A creat, de asemenea, un impuls politic, care a fost folosit de mai multe state membre pentru a lansa inițiative politice importante.

Cea de a treia reuniune a Grupului de experți privind îmbătrânirea activă a avut loc pe 29-30 ianuarie 2014 la Bruxelles. Ea a fost organizată în comun de către Comisia Economică a Națiunilor Unite pentru Europa (CEE-ONU) și Direcția Generală a Comisiei Europene pentru Ocuparea Forței de Muncă, Afaceri Sociale și Incluziune, unde a fost aleasă metodologia de măsurare a indecelui.

S-a lucrat la dezvoltarea politicilor pentru îmbătrânirea activă și sănătoasă. Prin furnizarea de date, schimbul de bune practici și coordonarea politicilor publice să sprijine statele membre în dezvoltare. Indicele a fost creat pentru a sprijini factorii de decizie politică la nivel național în proiectarea unor răspunsuri de succes la provocările de îmbătrânire a populației.

Noțiunea Indicele de Îmbătrânire Activă a Țării (IÎA) - este un nou instrument analitic care are ca scop să ajute factorii de decizie în elaborarea politicilor pentru îmbătrânirea activă și sănătoasă. Scopul său este de a indica potențialul neexploatat de persoane în vârstă și de a oferi o participare mai activă la ocuparea forței de muncă, în viața socială și a duce o viață independentă. Mobilizarea potențialului, atât pentru femei, cât și pentru bărbații în vârstă este crucială pentru a asigura prosperitate tuturor generațiilor dintr-o societate îmbătrânită. Având în vedere gradul ridicat de îmbătrânire a populației, devine din ce în ce mai mare pregătirea personalului și difuzarea informațiilor cu privire la nevoile specifice ale persoanelor vârstnice pentru a le putea satisface corespunzător.

Indicele va fi un instrument de analiză comparativă, oferind factorilor de decizie o oportunitate de a identifica zonele de rezistență și de slăbiciune, în comparație cu țările învecinate sau cele mai performante țări din întreaga lume, nu doar la nivel de indicatori individuali, ci și indici specifici domeniului și indicelui de ansamblu. Deși singur Indicele nu va furniza suficiente informații pentru precizarea de politici specifice, dar va arăta ce programe sunt necesare, pentru a se putea indica punctele forte și limitări ale politicilor și programelor într-o anumită țară. Acest proces va trebui să fie completat cu mai multe detalii, cantitative și calitative, la nivel național și la nivel subnațional. La baza Indicelui sunt trei concepte cheie:

a) nevoia de date comparative privind îmbătrânirea,

- b) necesitatea de a prezenta aceste date într-un mod care va angaja factorii de decizie politică,
- c) necesitatea de a ajuta zonele de acțiuni strategice viitoare.
- O vizualizare mai amplă a Indicelui este prezentată în *Tabelul 1*.

Tabelul 1. Construcția schematică a Indicelui de îmbătrânire activă

Indecele general	Indecele Activ de Îmbătrânire			
Domenii	Ocuparea forței de muncă	Participare socială	Viață independentă	Capacitatea de îmbătrânire activă
Indicatori	Rata de ocupare pentru grupa de vârstă 55-59 Rata de ocupare pentru grupa de vârstă 60-64 Rata de ocupare pentru grupa de vârstă 64-69 Rata de ocupare pentru grupa de vârstă 70-74	Securitatea veniturilor Incluziunea socială Voluntariat Studii suplimentare pe tot parcursul vieții Participarea la luarea deciziilor Suport pentru îngrijitorii informali	Exerciții fizice Acces la serviciile de sănătate Viață independentă Securitate financiară Siguranță fizică Studii permanente	Speranța de viață de la 55 ani Ponderea pe ani de viață sănătoasă de la 55 ani Bunăstarea mentală Utilizarea tic Contactare socială Nivelul de studii a persoanelor în etate
	Experiențe reale de îmbătrânire			Capacitatea de vârstă activă

Sursa: <http://www1.unece.org/stat/platform/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home>

ÎIA este constituit din patru domenii principale. Fiecare domeniu reprezintă un aspect diferit de măsurare a activității potențiale și reale a persoanelor în vârstă și este construit din 22 de indicatori individuali grupați în cele patru domenii. Primele trei domenii se referă la experiențele reale ale îmbătrânirii active (ocuparea forței de muncă, participarea socială, viață independentă), în timp ce domeniul al patrulea surprinde capacitatea de îmbătrânire activă, determinată de individ, caracteristicile și factorii de mediu. Scopurile domeniilor sunt:

- încurajarea prelungirii vieții de lucru și menținerea capacității de muncă;
- promovarea participării în viața social-economică, culturală, politică, inclusiv
- nediscriminarea și incluziunea socială a persoanelor în etate;
- protejarea demnității, sănătății și independenței persoanelor la vârsta înaintată;
- menținerea și sporirea solidarității între generații.

Fiecare dintre indicatorii utilizați în cele patru domenii sunt în continuare subdivizați în funcție de sex, precum și indici specifici

domeniului. Această metodă permite calcularea potențialului de îmbunătățire în fiecare domeniu al îmbătrînirii active și sănătoase atât pentru bărbați, cât și pentru femei. Selectarea și specificarea indicatorilor explică următoarele: de a inspira eforturi mai decise din partea tuturor statelor membre pentru a promova îmbătrînirea activă, ținând cont de solidaritatea dintre generații; de a capta aspectele multidimensionale ale îmbătrînirii, prevăzute în cadrul OMS (Organizația Mondială a Sănătății) și în Declarația Consiliului privind anul european al îmbătrînirii active și al solidarității între Generații (2012), ceea ce dă posibilitatea să formuleze recomandări de politici pentru țările respective în baza datelor comparative în diferite domenii care cuprind îmbătrînirea activă.

Activitatea desfășurată în cadrul proiectului ÎA poate îndeplini o serie de aspirații:

- Pentru a crește gradul de conștientizare a contribuțiilor persoanelor în vârstă în societate și, de asemenea, să încurajeze un dialog pe probleme de politică privind îmbătrînirea activă și sănătoasă.
- Pentru a oferi perspective unice pentru factorii de decizie politică la nivel național, pentru faptul că o astfel de perspectivă comparativă nu este de multe ori posibilă pentru studii naționale sigure.
- Pentru a ajuta și influența seturile de date existente și a dezvolta în continuare furnizarea dovezilor necesare în formularea politicilor sociale, mai ales în discursul de politică de îmbătrînire activă și sănătoasă.
- Pentru a conecta procesul de monitorizare a progreselor înregistrate și a pune în aplicare CEE-ONU de la Madrid, Planul internațional de acțiune privind îmbătrînirea (PIMAI) și Strategia de Implementare Regională (RIS).
- Aplicarea ÎÎȚ în viitor, va ajuta să urmărească progresul în timp și să evalueze rezultatele de reforme politice.

Având în vedere diversitatea economică dintre țările europene, abordarea adoptată aici nu evaluează doar modul țărilor cu experiențe reale ale îmbătrînirii active, ci măsoară și potențialul nerealizat de oameni în vârstă, care poate fi exploatat pentru a îmbunătăți calitatea vieții lor și de a face sistemele de protecții sociale publice mai durabile.

Indicele de Îmbătrînire Activă este, de asemenea, un instrument eficient de luptă împotriva sărăciei persoanelor în vârstă. Conform unui studiu Eurobarometru din 2012, majoritatea europenilor (60%) resping necesitatea creșterii vârstei de pensionare. Aceasta nu înseamnă însă că europenii nu sunt pregătiți sau dispuși să ia în calcul posibilitatea de a lucra mai mulți ani. Aproximativ 61% sunt în favoarea ideii că ar trebui să fie permisă continuarea activității după atingerea vârstei oficiale de pensionare, iar 53% resping ideia unei vârste la care pensionarea să fie obligatorie. De aici vine și ideia celor trei obiective principale:

- Îmbunătățirea calității vieții și a bunăstării persoanelor în vârstă;

- evidențierea succeselor și deficiențelor de răspunsuri strategice la provocările de îmbătrânire a populației;
- indicele va stimula cererea și oferta de suficiente pe vârstă și sex a datelor la fel de necesare pentru a se studia subiecte relevante pentru politica privind îmbătrânirea.

Pe parcursul a două întâlniri, grupul de experți, în discuții ulterioare cu partenerii de proiect, au decis că metodologia adoptată în agregarea de îmbătrânire a indicatorilor individuali activi, selectați pentru a specifica domeniile și la general indicele, ar trebui să fie similar cu cel folosit în IDU² al PNUD-ului³. Mai mult decât atât, având în vedere diferențele substanțiale de gen în diferite aspecte ale îmbătrânirii active, în Europa (de exemplu, cu privire la ratele de ocupare și a rezultatelor speranței de viață și de sănătate) s-a decis că ÎA va fi defalcat în funcție de sex. Decizia de a crea un indice separat pentru bărbați și pentru femei a fost motivat de practici din alte contexte pe baza discuțiilor cu grupul de experți și analiza inițială a indicatorilor individuali. Abordarea folosită permite sublinierea acelor domenii la care datele sunt lipsă și colectarea datelor are loc doar în țările în cauză.

Indicatorii aleși pentru calculul indicelui au un număr de caracteristici importante precum:

- Oferă o caracteristică a actualei generații de oameni în vârstă și fac acest lucru prin luarea în considerație a spațiului relativității (asemănări și deosebiri între diferite grupuri de persoane în vârstă din diferite părți ale lumii). Excepții sunt indicatorii pe nivelul de studii și veniturile din pensii care sunt rezultatele experienței anterioare în viață.

- Indicele utilizează numai indicatori de rezultat. El se bazează nu pe indicatori de proces (cum ar fi legislația, de exemplu, pentru a proteja drepturile specifice ale oamenilor cu vârstă înaintată), și nu pe indicatori de intrare care măsoară eforturile țării de a furniza un rezultat dorit (cum ar fi protecția socială, cheltuielile pentru pensii și asistență medicală). Rezultatul indicatorilor sunt măsuri directe de bunăstare a persoanelor în etate (cum ar fi veniturile și starea de sănătate). În multe cazuri, indicatorii de rezultat au corelat puternic cu indicatorii de intrare (de exemplu, PIB-ul cât a cheltuit pe asistența medicală) este un indicator de intrare, care este de așteptat să se coreleze cu speranța sănătoasă de viață.

Concluzii

Vizavi de clasamentul dintre țări, zonele de posibilă îmbunătățire în diferite țări devin vizibile. De exemplu, Suedia este pe primul loc în indicele general de îmbătrânire activă, dar conduce doar în două domenii – ocuparea forței de muncă și capacitatea pentru îmbătrânirea activă. În domeniul participării sociale, Irlanda, Italia și Luxemburg preia conducerea în fața Suediei (*Tabelul 2*) Indicele arată și diferențele dintre domeniile în țara în care este măsurat, de exemplu, Cipru se află pe locul doi la ocuparea forței de

muncă a persoanelor în vîrstă dar este doar pe locul 20 în viața independentă. În plus, indicele arată participarea la ocuparea forței de muncă, participarea la viața socială și viață independentă în domeniu patru arată capacitatea de îmbătrînire activă.

Tabelul 2. Clasificarea UE-27 pe țări, în baza ÎIA general și specifici pe domenii

Indicele general	Ocuparea forței de muncă	Participarea socială	Viața independentă	Capacitatea de îmbătrînire activă
Țara / Valoarea	Țara / Valoarea	Țara / Valoarea	Țara / Valoarea	Țara / Valoarea
1 Suedia 44,0	1 Suedia 41,0	1 Irlanda 25,2	1 Danemarca 79,0	1 Suedia 69,5
2 Danemarca 40,2	2 Cipru 36,1	2 Italia 24,1	2 Suedia 78,7	2 Danemarca 66,7
3 Irlanda 39,4	3 Marea Britanie 35,5	3 Luxemburg 22,6	3 Olanda 77,7	3 Olanda 61,6
4 Marea Britanie 39,3	4 Portugalia 35,3	4 Suedia 22,6	4 Finlanda 76,6	4 Luxemburg 61,6
5 Țările de Jos 38,9	5 Estonia 34,4	5 Franța 22,4	5 Germania 75,8	5 Marea Britanie 61,4
6 Finlanda 38,8	6 Danemarca 34,0	6 Țările de Jos 22,4	6 Marea Britanie 75,7	6 Irlanda 60,8
7 Cipru 36,3	7 Finlanda 32,0	7 Finlanda 22,4	7 Irlanda 75,7	7 Finlanda 60,7
8 Luxemburg 35,1	8 Țările de Jos 31,4	8 Austria 21,4	8 Luxemburg 74,7	8 Belgia 60,3
9 Germania 35,0	9 România 31,4	9 Belgia 20,4	9 Franța 74,6	9 Franța 57,8
10 Austria 34,9	10 Germania 31,2	10 Danemarca 20,1	10 Slovenia 74,4	10 Austria 57,5
11 Rep.Czech 34,3	11 Irlanda 31,0	11 Marea Britanie 20,0	11 Rep.Czech 72,8	11 Germania 56,2
12 Franța 34,2	12 Letonia 28,3	12 Rep.Czech 19,4	12 Belgia 73,4	12 Spania 56,1
13 Portugalia 34,2	13 Lituania 27,4	13 Cipru 18,7	13 Austria 73,0	13 Malta 56,1
14 Belgia 33,5	14 Rep Czech 26,4	14 Spania 18,3	14 Ungaria 71,9	14 Rep Czech 54,4
15 Italia 33,3	15 Austria 24,6	15 Malta 18,2	15 Lituania 70,6	15 Italia 52,8
16 Estonia 33,1	16 Bulgaria 24,6	16 Slovenia 16,7	16 România 70,1	16 Bulgaria 51,7
17 Spania 32,5	17 Grecia 24,4	17 Ungaria 16,1	17 Malta 70,1	17 Cipru 51,1
18 Lituania 31,6	18 Spania 23,3	18 Lituania 15,3	18 Estonia 70,0	18 Portugalia 50,8
19 Malta 31,0	19 Slovenia 24,6	19 Germania 14,9	19 Italia 69,9	19 Slovenia 48,8
20 România 30,9	20 Luxemburg 21,1	20 Portugalia 14,3	20 Cipru 69,1	20 Lituania 47,9
21 Slovenia 30,6	21 Franța 21,0	21 Grecia 14,2	21 Polonia 67,5	21 Estonia 47,1
22 Letonia 30,2	22 Italia 20,9	22 Letonia 13,9	22 Spania 67,3	22 Polonia 46,7
23 Bulgaria 30,0	23 Slovacia 20,1	23 Slovacia 13,7	23 Slovacia 67,0	23 Grecia 46,7
24 Grecia 29,3	24 Polonia 19,8	24 Estonia 13,3	24 Portugalia 66,7	24 Slovacia 45,9
25 Ungaria 28,2	25 Belgia 19,8	25 România 12,9	25 Grecia 65,2	25 Ungaria 45,9
26 Slovacia 27,7	26 Malta 18,3	26 Bulgaria 12,9	26 Bulgaria 65,2	26 Letonia 45,4
27 Polonia 27,3	27 Ungaria 17,8	27 Polonia 12,2	27 Letonia 63,2	27 România 42,0

Sursa: <http://www1.unece.org/stat/platform/display/AAI/V.+Methodology>

Cercetătorii, studenții și partenerii din societatea civilă au acum acces la un cadru flexibil care poate fi folosit pentru a evidenția contribuțiile cele mai importante ale persoanelor mai în vîrstă și să tragă învățăminte din

experiențele lor. Acest lucru oferă avansare în muncă, prin luarea în considerare a capacităților umane necesare pentru a experimenta îmbătrânirea activă. Aceasta subliniază caracteristicile multidimensionale ale fenomenului îmbătrânirii active. În cele din urmă, se ofera dovezi cantitative comparabile la nivel internațional cu privire la poziția relativă a țărilor UE și Statele Unite ale Americii cu privire la potențialul neexploatat al persoanelor în vârstă în diverse aspecte ale îmbătrânirii active. Deși până în prezent ÎIA s-a concentrat pe actuala generație a persoanelor în vârstă, există doar motive bune pentru extinderea unor astfel de analize la alte grupe de vârstă și a încorpora perspectiva în evaluarea numerică a îmbătrânirii active. Bunăstarea oamenilor și abilitatea lor la toate vârstele trebuie să rămână în centrul tuturor strategiilor de îmbătrânire activă. Punctul cu privire la utilitatea dovezilor comparabile la nivel internațional este de o importanță crucială în viitor. ÎIA permite dezvoltarea de analiză comparativă a performanțelor țării, iar acest lucru va stimula țările să facă schimb de experiență cu politici și programe care alte țările au adoptat, și să învețe din aceste experiențe - atât pozitive, cât și negative. Un astfel de indice va alimenta răspunsuri mai bune orientate către experiențe de îmbătrânire activă în cadrul fiecărui stat, precum și să informeze planuri strategice la nivel federal. Indicele oferă o imagine a peisajului de îmbătrânire în Europa și de aceea este un instrument pentru a informa luarea deciziilor nu doar la nivel național, ci și la nivel regional, oferind în același timp oportunități abundente pentru reflecție la probele colectate - pentru colaborare, schimbul de bune practici și de implementare a noi politici.

Participare

Imagini pozitive ale persoanelor în etate

Informații accesibile și utile

Accesibilitate la transportul public și privat

Oportunități inclusiv pentru angajamentul civic, cultural, educațional și de voluntariat

Sănătate

Locuri de odihnă și programe active și socializabile

Activități, programe și informații de promovare a sănătății, bunăstării sociale și spirituale.

Suport social

Servicii de sănătate accesibile și adecvate

Aer și apă de bună calitate.

Securitate și independență

Locuințe accesibile, la prețuri accesibile

Străzile cu pericol liber și clădiri

Drumuri sigure și semnalizare pentru șoferi și pietoni

Transport public în condiții de siguranță, accesibil și la prețuri accesibile

Servicii pentru a ajuta cu treburile casnice și întreținere.

Suportul pentru persoanele care îi îngrijesc

Magazine accesibile, bănci și servicii profesionale
Informații publice și instruire corespunzătoare
Planuri de urgență și de recuperare în caz de dezastru
Oportunități adecvate și accesibile la ocuparea forței de muncă

Bibliografie

1. Paladi Gh., Gagauz O., Penina O., Îmbătrânirea populației în Republica Moldova: consecințele economice și sociale. Chișinău, 2009, 204 p. 2. Balașa A.
2. Îmbătrânirea populației: provocări și răspunsuri ale Europei. "Calitatea vieții", București, 2005, XIV, nr.3-4, <http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/revista/rcalvit/pdf/cv2005.3-4.a05.pdf> 3.
3. De la roșu la gri: "A treia tranziție" a populațiilor în curs de îmbătrânire din Europa de Est și din fosta URSS. Raport / Banca Mondială, UNFPA 5. Lutz W., Sanderson W. & Scherbov S. Global and regional population ageing: How Certain Are We of its dimensions?
4. The wisdom years. Active ageing <http://wisdom.unu.edu/en/active-aging/>
5. UNECE Statistics Wikis. Added by Thérèse Lalor, last edited by Olga Kharitonova on 27 May, 2014 <http://www1.unece.org/stat/platform/display/AAI/V.+Methodology>
6. Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale "Viitorul" <http://www.viitorul.org>